

D R A G U T I N F E L E T A R
Geografski odjel PMF
Zagreb

S A K R A L N O B A R O K N O G R A D I T E L J S T V O U
O P Č I N I K O P R I V N I C A , S P O S E B N I M O S V R T O M
N A Ž U P N E C R K V E U K U Z M I N C U I
K O P R I V N I Č K O M I V A N C U

*BAROCKISCHE SAKRALBAU IN DER GEMEINDE KOPRIVNICA,
MIT BEISPIEL DER PFARRKIRCHE IN KUZMINEC UND KOPRIVNIČKI IVANEC*

In dem Artikel werden allgemeine historische und geographische Bedingungen barockische Sakralbau in dem Drautalgebiet Koprivnička Podravina analysiert. Die Entwicklung und Bedeutung der barockischen Pfarrkirchen in Kuzminec (um 1765) und Koprivnički Ivanec (1742) sind besonders dargestellt. Mit ihrer Wandmalerei von Anton Lerchinger gehören diese Kirchen zu den wertvollsten sakralischen Denkmäler in Podravina.

1. Opći pregled sakralnog baroknog graditeljstva u koprivničkoj Podravini

Razvoj baroknog sakralnog graditeljstva u koprivničkoj Podravini sadrži neke specifičnosti u odnosu na intenzitet i vrijeme pojavljivanja baroka u drugim dijelovima sjeverne Hrvatske, prvenstveno u odnosu na varaždinski kraj i Međimurje. Naime, graditeljske sveze između gotike i baroka u ovom dijelu Podravine i danas su slabo vidljive i labave, a i inauguracija baroka kroz zidane građevine dogodila se ovdje nešto kasnije nego u zapadnoj Hrvatskoj. Kako je zapisala Anđela Horvat, »polaganije nego u drugim krajevima Hrvatske probijao se ovdje barokni stil, ponajviše putem crkvene umjetnosti«. ¹⁾

Na vrijeme, intenzitet i kvalitativnu razinu baroka u koprivničkoj Podravini utjecalo je nekoliko bitnih značajki: specifični povijesni okvir, geografsko-smještajne osobine, tradicijski graditeljski tijek i slično. ²⁾ U genezi podravskoga baroka u određenom smislu nedostaje onaj intenzivni građevinski prijelaz iz gotičkoga kasnoga srednjega vijeka. Radi se o tome da se poradi geografsko-pedoloških i florističkih uvjeta, kao i graditeljske tradicije, »u ovom dijelu Podravine zadugo gradilo na tradicionalni način drvenom građom«. ³⁾ Prema tomu, barokizacija podravskih sakralnih objekata u 17. st. i pogotovu u 18. stoljeću odvijala se u posve drugačijim uvjetima nego li primjerice u varaždinskom kraju, Zagorju i Međimurju. U tim zapadnohrvatskim krajevima opstojale su stamene zidane (i kamene) gotičke crkve, čije gotičke stilske oznake kasnija barokizacija ipak nije mogla izbrisati sve do dana današnjega.

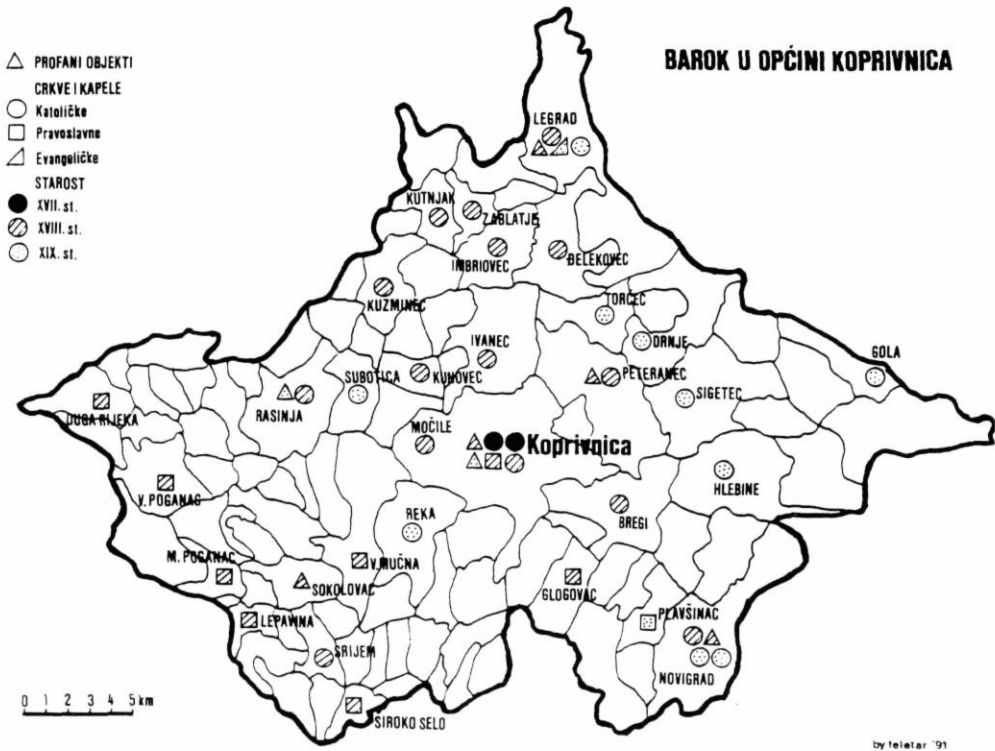
Međutim, zbog toga što su gotovo sve ranije sakralne građevine bile drvene, toga logičnoga prijelaza iz gotike u barok, dakle takvoga građevinskoga kontinuiteta u koprivničkoj Podravini uglavnom nema.⁴⁾

Dakle, prijelaz iz gotike u rani barok u sakralnom graditeljstvu koprivničke Podravine predstavlja ujedno i određenu među u izboru osnovnog graditeljskog materijala za podizanje ovih objekata: drvo je zamijenila cigla i donekle kamen. Dakako, ta se smjena odvijala kroz dulje vremensko razdoblje, a bila je popraćena izrazito nepovoljnim povijesnim prilikama jer je Podravina od sredine 16. do kraja 17. stoljeća dijelom postala ničija zemlja i dijelom Vojna krajina na granici prema Osmanском carstvu (Virovitica je bila pod Turcima od 1552. do 1684., a Nagykanizsa od 1600. do 1690. godine).⁵⁾ Na tom razmeđu gotike i baroka u Podravini valja spomenuti i prisustvo renesansnog graditeljstva, ali gotovo izričito u profanoj sferi: od prekrasnog renesansnog Ernuštovog kamenog grba iz Đurđevca do velebne kasnorenesansne nizinske fortifikacije – tvrđave u Koprivnici iz sredine 17. stoljeća.⁶⁾

Uz tradicijsko drveno graditeljstvo, upravo ovaj nepovoljni povijesni okvir (stalnu ratnu prijetnju s istoka), koji je uvjetovao opću devastaciju Podravine i fizički nestanak mnogih starih rimokatoličkih župa, bitno je utjecao na razmjerno kasniji početak i razvoj zidanog baroknog sakralnog graditeljstva u koprivničkom kraju. Za razliku od varaždinskog kraja i Međimurja, u vrijeme ranijeg baroka, dakle polovicom 17. stoljeća, u cijeloj koprivničkoj općini izgrađene su tek dvije crkve (i to obje u gradu Koprivnici), dok sve ostale barokne sakralne građevine svojim postankom potječu iz 18. i početka 19. stoljeća. Zbog nepovoljnih političko-gospodarskih prilika, pa i drugih razloga, ovdje zamah baroknoga graditeljstva kasni za gotovo pola stoljeća, u odnosu na najzapadnije hrvatske krajeve.

Sveze baroka i gotike, koje su još danas vidljive ili se naslućuju, na području koprivničke Podravine tek su simbolične. Tako, primjerice, od gotičke crkve Blažene Djevice Marije u Koprivnici, najvjerojatnije iz 15. stoljeća, ostalo je tek nekoliko kamenih artefakata koji se čuvaju u lapidariju Muzeja grada Koprivnice, a na kasnogo-tičko graditeljstvo još podsjeća dio starog oltara Sv. Nikole iz 1575. i zvono na zvoniku istoimene koprivničke župne crkve iz 1587. godine.⁷⁾ Zapravo, cjelokupni pačevtorinasti tlocrt svetišta i lađe župne crkve Sv. Nikole u Koprivnici ukazuje na neobičnost i starost ove građevine.⁸⁾ Na kontinuitet kulturno-povijesnoga razvoja i graditeljstva između gotike i baroka upućuju još neke sakralne građevine, ali koje su kasnije najvećim dijelom izgrađene u baroku. To se svakako odnosi na zdepaste crkvene zvonike župnih crkvi u Kuzmincu i Koprivničkom Ivancu, koji su znatno stariji od ostalih dijelova ovih građevina; potom na svetište župne crkve Sv. Križa u Rasinj, gdje su sačuvani vanjski stepenasti kontrafori;⁹⁾ tu je zatim dio temelja kapele Sv. Klare u Novigradu Podravskom,¹⁰⁾ pa zvono na zvoniku župne crkve u Sigecu iz 1510. godine,¹¹⁾ itd. Međutim, usprkos ovim »natruhama« sveza gotike i baroka, za cijelu koprivničku Podravinu to je očito premalo, pogotovo ukoliko se usporedi s prvim bogatstvom ostataka gotike u Međimurju, varaždinskom kraju i Zagorju.

Usprkos relativnom kasnijem početku i zamahu, barok i na području koprivničke Podravine ostaje osnovni građevinski stil većine danas postojećih sakralnih objekata. Dakako, to se prvenstveno odnosi na župne rimokatoličke ili parohijalne pravoslavne crkve i na važnije kapele, te na manji broj pilova i raspela. U svjetlu statistike, barokno graditeljstvo u općini Koprivnica (koja danas broji 60.000 stanovnika u 98 naselja) prezentirano je 37 značajnijih sakralnih građevina (crkvi i kapela). O toga broja, 27 građevina pripada rimokatoličkoj konfesiji, jedna evangeličkoj, te 9 pravoslavnoj. Što se tiče starosti, samo dvije barokne crkve izgrađene su u 17. stoljeću, zatim najviše u 18. vijeku – njih 23, te preostalih 12 u prvoj polovici 19. stoljeća. Od spomenutih 37 najvažnijih baroknih sakralnih građevina u općini Koprivnica najviše je dakako župnih crkvi – njih 25, a ostalo se odnosi na kapele.

Prostorni raspored najvažnijih baroknih crkvi i kapela na području općine Koprivnica

Prostorni raspored ovih građevina u uskoj je povezanosti s razvojem naseljenosti ovog dijela Podravine, odnosno u svezi fizičkogeografskih i prometnih osobina ovoga kraja, te u zavisnosti s teritorijalnim prostiranjem Vojne krajine (odnosno s naseljavanjem vlaško-srpskog pučanstva). Najstarije barokne crkve u koprivničkoj Podravini građene su na području civilne Hrvatske, i to u najznačajnijim naseljima, uglavnom na kontaktnoj zoni terasa između tercijarno-pleistocenijskih pobrđa Bilogore i Kalnika, te niskog holocenijskog dravskog polja na sjeveru. U selima na Bilogori i Kalniku i pravoslavno stanovništvo gradi crkve dobrim dijelom u drugoj polovici 18. stoljeća, dok velika sela u nizini Drave, koja su bila u sastavu Vojne krajine, dobivaju svoje crkve uglavnom tek u prvoj polovici 19. stoljeća, pa neka i kasnije.¹²⁾

U doba turskih opasnosti s istoka, dakle u 16. i većem dijelu 17. stoljeća, u podravskim selima dominirala je drvena sakralna arhitektura, a stare crkvene župe istočno od Koprivnice praktički su bile devastirane. U tim uvjetima, uz izgradnju velebne renesansne protivturske utvrde, Koprivnica postaje najvažnije vojno i gospodarsko središte, uz začetke snažnog obrtničko-trgovačkog suburbiuma.¹³⁾ U takvom okruženju očito je gotovo jedino Koprivnica u ovom dijelu Podravine imala tu gospodarsku i demografsku snagu da gradi nove zidane crkve u baroknom stilu. Stoga je razumljivo da sredinom i u drugoj polovici 17. stoljeća nastaju dvije vrijedne gradске barokne crkve: župna crkva Sv. Nikole (uglavnom dovršena 1657. godine) i kom-

pleks Franjevačkoga samostana s crkvom Sv. Antuna (uglavnom dovršena 1685. godine). To su dvije najstarije barokne sakralne građevine u koprivničkoj Podravini, koje u kulturno-umjetničkom pogledu vjerojatno ne predstavljaju raritetne vrijednosti, ali su u prodoru baroka, pa i zidanog graditeljstva u cjelini, u ovom kraju odigrale ključnu ulogu. Neposredno na ove dvije crkve nadovezuje se još jedno izuzetno vrijedno barokno zdanje na području tadašnje koprivničke rimokatoličke župe: to je proštenišna crkva (tada kapela) Blažene Djevice Marije u Močilama, najvećim dijelom izgrađena već 1700. godine.¹⁴⁾ Sve ove tri građevine nastale za podravske povijesne prilike u ranom i srednjem baroku, pomalo su tlocrtno specifične, ali su definitivno inaugurirale barok kao dominantu graditeljstva toga doba i u ovom kraju, odbacivši uz to drvo kao osnovni građevinski materijal.

Prestankom turskih opasnosti, te općim gospodarskim i političkim mijenama, barokno graditeljstvo dobiva pravi zamah i potpunu dominaciju i u koprivničkoj Podravini tijekom 18. stoljeća, pogotvo u njegovoj drugoj polovici. U to doba ovaj kraj i demografski bubri (polovicom 18. stoljeća sadašnje područje općine Koprivnica već broji više od 35.000 žitelja), stvara se definitivni raster naselja i njihova centraliteta, grade se makadamske ceste, a uz uznapredovalo poljodjelstvo brže se razvija obrtništvo i trgovina. U Koprivnici se gradi značajan broj baroknih profanih javnih i građanskih kuća, gradske crkve dobivaju nacifrani unutrašnji inventar kasnoga baroka, prigraduju se pobočne kapele, a u rasteru grada nastaje nekoliko baroknih kapelica (među kojima je najznačajnija ona u Grantulama, nastala već 1737. godine).¹⁵⁾

Dakako, barokni sakralni građevinski polet ubrzo se proširio i u seoske župe u koprivničkoj Podravini, pa i u one s vlaško-srpskim žiteljstvom. Praktički u svim župnim središtima već su postojale drvene crkve (ili u kombinaciji s pleterom i ciglom), pa je dobrim dijelom zavisilo o dotrajalosti (i veličine lađe, s obzirom na rast stanovništva), te o inicijativi dobrotvora, mještana i župnika, kada će se rušiti stara i graditi nova crkva – ali sada zidana i u baroknom slogu. Tako već u prvoj polovici 18. stoljeća nastaju barokne rimokatoličke župne crkve u Imbriovcu (1723.) i Koprivničkom Ivancu (1724.), a na starijim temeljima zida se i vrijedna kapela (koja je jedno vrijeme zamjenjivala župnu crkvu) Sv. Klare u Novigradu Podravskom (1745.–1747.). Već ove građevine, prvenstveno po svojem tlocrtu i građevinskoj kompoziciji, u potpunosti odgovaraju stilu koji je barok donio u naše podneblje: to su mahom jednobrodne građevine (s izduženom lađom) i zaobljenim svetištem na vrhu, te s vertikalom zvonika na dnu lađe, uz kor.¹⁶⁾

Slični hod imalo je i barokno graditeljstvo u pravoslavnim parohijama na Bilogori i Kalniku, ali su ovdje u pravilu crkve znatno manjega opsega (tlocrta), uz dako prilagođeni unutrašnji raspored i inventar istočnom crkvenom obredu (uz dominantnu ulogu ikonostasa). U zavisnosti od vremena doseljavanja, manastiri i crkve niču ovdje razmjerno rano, ali one najstarije nisu očuvane do danas. Manastir u Lepavini osnovan je još u drugoj polovici 16. stoljeća (1555.), ali današnja manastirska crkva izgrađena je uglavnom od 1734. do 1745. godine. Uglavnom u to doba nastaju još dvije barokne parohijalne crkve: u Velikom Mučnoj (1740.) i u Velikom Pogancu (1722.–1751.).¹⁷⁾

U drugoj polovici 18. stoljeća barokne zidane crkve i kapele, pa dijelom i pilovi i raspela, grade se i u koprivničkoj Podravini u velikom broju. Bio je to logičan slijed događaja, kada i već ranije izgrađene barokne crkve dobivaju novi barokni inventar i druge kasnobarokne sadržaje (zidne slikarije, ikonostase, vrijedne pokretne spomenike i drugo). Velike rimokatoličke župe u nizini Drave (uglavnom izvan Vojne krajine) upravo tada grade svoje župne crkve: Legrad (1769.), Đelekovac (1789.), Koprivnički Bregi (1790.–1799.), Kuzminec (1765.), Peteranec (1773.), te Rasinja (1790.), dok nastaje i niz vrijednih kapela: u gradu Koprivnici, ali i one u Zablatju, Srijemu, Kutnjaku (1763.), Kunovcu (1688., odnosno 1899.) i drugdje. Po stilskim oznakama i gabaritima ove građevine slijede sve najvažnije oznake kasnoga baroka u nas.¹⁸⁾

Dakako, ovaj zamah baroknoga sakralnoga graditeljstva vrijedi i dijelom za pravoslavne parohijalne i filijalne crkve: parohijalna crkva izvan tvrđave u Koprivnici izgrađena je 1793., a vrlo vrijedne filijalne crkve nastale su u Dugoj Rijeci (1760.), Glovcu (1760.), Širokom Selu (1770.) i Malom Pogancu (1777.).¹⁹⁾ Ove crkve tada dobivaju i vrijedne ikonostase.

S obzirom na povijesne i geografske specifičnosti, pa i u svezi sa zakašnjenjem početka barokne izgradnje, u koprivničkoj Podravini zamah baroka nije jenjao krajem 18. stoljeća – on se nastavlja još pedesetak godina. Dakako, tada su već nastupila druga vremena, a iz srednje Europe strujali su drugačiji stilski utjecaji. Stoga je razumljivo da niz u osnovi baroknih sakralnih građevina, nastalih u prvoj polovici 19. stoljeća, ima i značajnih natruha postbaroknih stilova (prvenstveno historicizma, odnosno neoklasicizma). To se osobito opaža na kompoziciji nosača bolti u lađama nekih crkvi, u oblikovanju prozora i okoprozorskih ukrasa, i slično.

Upravo u to doba kasnoga baroka, koji je već na rubu prema postbaroknim stilovima, župne crkve grade velike rimokatoličke župe uz Dravu, koje su bile u sastavu Vojne krajine istočno i sjeveroistočno od Koprivnice (ta su sela najkasnije revitalizirana nakon prestanka turske opasnosti). U to vrijeme nastaju župne crkve u Novigradu Podravskom (1830.), u Drnju (1839.–1846.), u Sigecu (1805.–1812.), u Hlebina (1842.) i u Reki kraj Koprivnice (1836.), dok je izgrađeno i nekoliko velikih kapele, poput one u Torčecu (1840.–1842.), Subotici Podravskoj (1864.), Majke Božje u Legradu (1840.), Sv. Tri Kralja u Novigradu Podravskom (1866.) i druge. Dovođena je i značajna parohijalna pravoslavna crkva u Plavšincu (1848., za koju D. Kašić tvrdi da je podignuta još 1750.), a u Legradu pripadnici evangeličke općine grade svoju župnu crkvu i kasnije župni dvor (crkva je sagrađena 1841. godine).²⁰⁾

Ovim sakralnim građevinama zaokruženo je dvostoljetno razdoblje dominacije baroka na prostoru koprivničke Podravine. S obzirom na broj građevina, njihove građevinske, povijesne i umjetničke vrijednosti, upravo je barok taj povijesni stil koji i danas predstavlja najznačajnije vrijednosti baštine i svrstava i Podravinu u itinerar srednjoeuropske kulture.

2. Župna crkva Sv. Kuzme i Damjana u Kuzmincu

Uz koprivničke gradske crkve, te onu u Legradu, upravo župne crkve u Kuzmincu i Koprivničkom Ivancu ponajbolji su reprezentanti vrijednosti stvaralaštva baroka u koprivničkoj Podravini. Ove dvije župne crkve, koje možemo ubrojiti među najvrednije kulturno-povijesne spomenike Podravine, veže nekoliko zajedničkih karakteristika: kontinuitet izgradnje na tim lokalitetima od srednjeg vijeka do danas, gotovo isto vrijeme nastanka sadašnjih crkvi, te iluzionističke zidne slikarije koje su očito ponikle iz iste slikarske škole (ili majstora).

Izuzetno vrijedan barokni ambijent, što ga još danas čine u Kuzmincu zdanja župne crkve Sv. Kuzme i Damjana i kurija župnoga dvora, podsjeća na dugu povijest ovoga lokaliteta, a i konfiguracija terena na kojem se objekti nalaze očito ukazuje na postojanje srednjovjekovnih opkopa i nekadašnjeg kuzminečkog utvrđenog kaštela (kastroma).²¹⁾ Iako nažalost dosad ovdje nisu obavljena nužna arheološka istraživanja, ipak iz arhivske i druge građe o povijesti ovoga značajnoga srednjovjekovnoga lokaliteta doznajemo nešto više, dok je arhivska i arheološka istraživanja o Kuzmincu nužno tek nastaviti.

Kuzminec se od kasnoga srednjega vijeka ubrajao u sustav malih plemićkih posjeda, kakvih je u ovom dijelu Podravine bilo nekoliko (Lhonka, Sv. Petar, Gorica, Kutnjak, Imbriovec, Kunovec, Veliki Otok, Kapela, Koprivnički Ivanec i drugi) – tek kasnije, mahom u 18. stoljeću, ovi mali plemićki posjedi najvećim su dijelom ujedi-

KUZMINEC

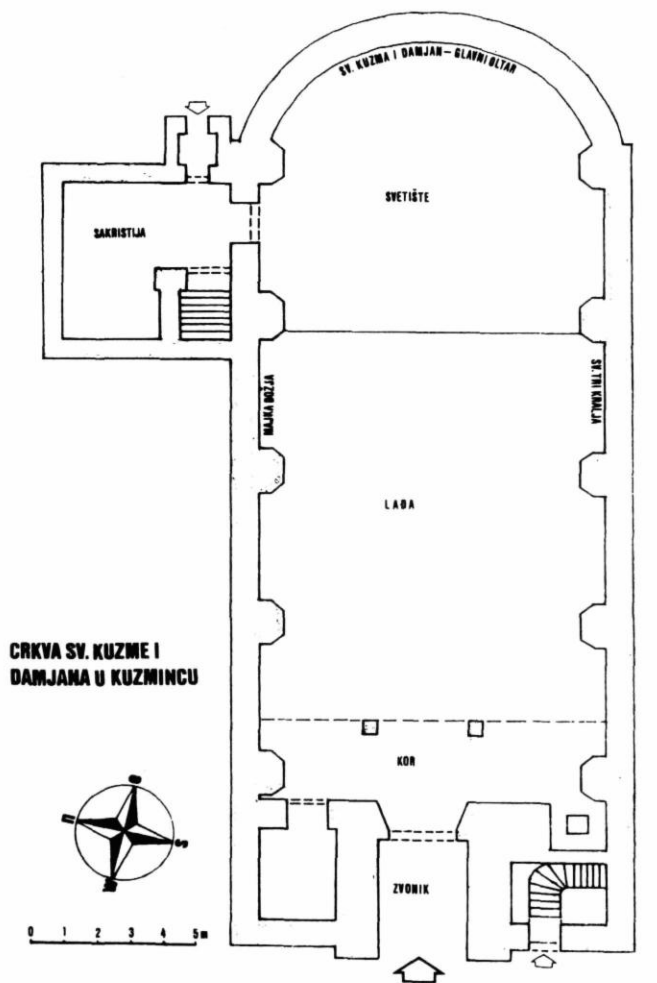
Mikrolokacijski položaj župne crkve u središtu Kuzminca

njeni u velika vlastelinstva sa sjedištem u Rasinji (Inkey), Ludbregu (Batthyany) i Velikom Bukovcu (Drašković).²²⁾ Uz sjedišta plemićkih imanja nastaju mali utvrđeni castrumi, uz koje se kasnije šire i naselja kmetova, a ponegdje i suburbiumi s trgovačko-obrtničkim funkcijama. I u Kuzmincu je u kasnom srednjem vijeku očito nastao takav kaštel: bila je to tipična nizinska fortifikacija gotovo okrugla oblika, sa zemljanim nasipom (bedemom) i opkopom punim vode.

Tada je ovdje bio znatno zamočvareniji teren nego danas, što je kaštelu davalo dodatno strateško značenje. Unutar bedema nalazile su se sve do 18. stoljeća uglavnom drvene građevine – sjedište plemića i župna crkva oko koje je bilo i groblje.²³⁾ A. Horvat navodi da se crkva u Kuzmincu 1659. godine, koja je tada bila drvena, nalazila unutar kastruma (kaštela) opkoljenog bedemima i opkopima.²⁴⁾ Zemljani bedemi, iako im je davno prestala strateška važnost, poživjeli su sve do kraja 18. stoljeća: angažiranjem župljana dao ih je zaravnati tek župnik Mihovil Kovačić, koji je ovdje

službovao od 1893. do 1914. godine. U to je doba preseljeno i groblje, a oko crkve je zasađen voćnjak.²⁵⁾ Usprkos ovim radovima, konfiguracija terena oko crkve u Kuzmincu još i danas vjerodostojno ocrtava pružanje opkopa oko nekadašnjeg kaštela.

Uz kasnije propale rimokatoličke župe u susjednoj Gorici (Hergorcija) i Subotici Podravskoj (Savaria), župa u Kuzmincu spominje se već u prvom poznatom popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine - Ecclesiae sanctorum Cosmae et Damiani.²⁶⁾ I popis župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine nabraja opstojanje župa u Kuzmincu, Rasinji, Gorici i Subotici Podravskoj. Međutim, nakon prve provale Turaka u ove krajeve (1532.), dobar dio okolnih župa je propao, a ostala je djelovati ona u Kuzmincu proširivši svoj teritorij. U okviru kaštela (castruma) očito je u doba gotike izgrađena župna crkva, ali je ona bila drvene građe, možda zidana od kamena u svojim temeljima i donjem dijelu zvonika. Dotrajalost i popravak ove crkve u nekoliko se navrata spominje tijekom 16. i 17. stoljeća.²⁷⁾

Osnovni tlocrt barokne župne crkve u Kuzmincu

U svezi s gradnjom i opremanjem sadašnje barokne župne crkve Sv. Kuzme i Damjana u Kuzmincu, koja je nastala na istom mjestu unutar kaštela, ima još niz nedovoljno istraženih i prema tomu nejasnih elemenata: teško je utvrditi točnu godinu završetka izgradnje i godinu nastanka zidnih slikarija, pa i njihova autora. Arhivska građa jasno upućuje da je barokna župna crkva u Kuzmincu izgrađena »po collatoru župe grofu Antonu Erdödyju«, koja plemićka obitelj je postala vlasnikom kuzminečkog imanja od 1754. godine. Dokumentacija kuzminečke župe, pak, ukazuje da je crkva građena u vrijeme župnika Josipa Cunčića (Joseph Churchich), koji je ovdje službovao od 1759. do 1789. godine.²⁸⁾ Ovim podacima valja dodati još i to da je vlastelinska ciglana u Rasinji 1760. godine »pro domo Parochiali Kuzminicensis« prodala 38.800 komada cigle, pa je slijedećih godina izgrađen župni dvor u Kuzmincu (radove je vodio Talijan Valentin).²⁹⁾ Sve to upućuje na zaključak da je barokna župna crkva u Kuzmincu izgrađena između 1760. i 1765., a u cijelosti dovršena najkasnije do 1787. godine, kada jedan dokument zasigurno potvrđuje postojanje znamenitih kuzminečkih zidnih slikarija (freski).³⁰⁾

U to doba nastale su i iluzionističke zidne slikarije, koje pokrivaju zidove i u lađi i u svetištu. F. Brdarić je u župskoj spomenici zapisao da je »crkvu dao oslikati Stjepan Šenny sa suprugom Katarinom, između 1770. i 1784. godine. Katarina (rođena Končer) bila je kćerka plemićkoga suca u Varaždinu. Slike je slikao jedan nepoznati redovnik«. ¹⁾ U opremanju crkve očito su materijalnu pomoć pružili i sami župljani, a ponajviše i dobrotvor župe grof Erdödy, pa i tadašnji vlasnik velikog rasinjskog ima-

nja grof Ivan Gaiszrugh, te Zagrebačka biskupija i drugi. Dodatna istraživanja ukazuju da je autor kuzminečkih zidnih slikarija najvjerojatnije slavni barokni majstor Jožef Anton Lerchinger ili barem netko iz njedara znamenite pavlinske lepoglavske slikarske škole Ivana Rangerera. Za to ima više indicija.

Po stilu slikanja, koloritu, kompoziciji, obliku figura i ukrasa, te sadržaja biljnih boja, kuzminečku crkvu oslikao je vrsni majstor baroknog slikarstva koji je bio ili član znamenite Rangererove škole ili pod njegovim neposrednim utjecajem. U župnoj spomenici kuzminečkoj netko je na stranici 38. dopisao: »Bio je to Nikola Bollo, koji je oslikao i crkve u Koprivničkom Ivancu i Velikom Bukovcu i kapelu u Velikom Bukovcu.³²⁾ Ime Nikole Bolla zasad je manje poznato u našoj povijesti umjetnosti, a nije niti posve jasno tko je oslikao velikobukovečku crkvu, pa bi životni put ovoga slikara, koji je vjerojatno bio Pavlin iz lepoglavskog samostana, trebalo još istražiti. Veća je vjerojatnost da je autor kuzminečkih freski upravo Anton Lerchinger, koji je, kao što je poznato, bio pod velikim utjecajem Rangererova slikarstva (uz slijed bavarškoga iluzionističkog slikarstva koje je propagirao Lerchinger).

Pišući o Lerchingeru, dr. A. Cevc izrijeком tvrdi da je ovaj majstor oslikao crkve u Koprivničkom Ivancu i Kuzmincu. Ova se tvrdnja može potkrijepiti i činjenicom što je Lerchinger oslikavao crkve po narudžbi nekih hrvatskih plemića, a među njima i Gaisrucka (Gaiszrugh). Poznato je da je u doba oslikavanja crkve u Kuzmincu upravo Gaisruck bio vlasnikom vlastelinstva u Rasinji, te je osiguravao građevinski materijal i imao utjecaja na gradnju ove crkve.³³⁾ Analizom arhivske građe, a pogoto-

vo načina slikanja u kuzminečkoj crkvi, A. Horvat također tvrdi da ove freske »svakako pripadaju načinu slikanja Antona Lerchingera«. ³⁴⁾ Postojanje ovih vrijednih iluzionističkih zidnih slikarija zasigurno se spominje 1787. godine, a prema raspoloživoj dokumentaciji može se pretpostaviti da su nastale između 1770. i 1775. godine.

Župna crkva Sv. Kuzme i Damjana u Kuzmincu jednostavna je jednobrodna sakralna građevina, na vrhu sa zaobljenim svetištem koje nije posebnim suženjem ili proširenjem odvojeno od lađe. Na dnu je kor na koji se ulazi izvana stepenicama smještenim pokraj zvonika. Vertikala zvonika, koji još na donjem dijelu nosi puškarice i upozorava na svoju obrambenu funkciju u vrijeme postojanja kuzminečkog kaštela, nalazi se na pročelju crkve gledajući prema središtu mjesta. U dnu lađe, ispod kora, nalazi se i posebno istaknuta na svojem postolju – vrijedna barokna krstionica. Uz svetište na sjeveroistočnom dijelu crkve prizidana je sakristija, koja ima posebni ulaz u smjeru župnog dvora. Iz sakristije stepenicama se ulazi u posebnu galeriju na prvom katu, koja gleda na svetište (oltar) – ovdje su na svetu misu dolazili članovi plemićke obitelji koja je bila vlasnik kuzminečkog imanja (ili kakvi visoki uzvanici). Gabariti crkve prilagođeni su već uhodanoj shemi baroknoga graditeljstva, odnosno potrebama crkve u odnosu na veličinu župe (broja stanovnika): crkva je duga 29 i široka 12 metara (vanjske mjere), dakle u odnosu 1 prema 2,5. Veliku baroknu boltu u lađi i svetištu podupire pet poprečnih pojačanih držača u zidu, koji cijeloj arhitekturi daju određenu monumentalnost i razbijaju prostor na manje cjeline. ³⁵⁾

Osobitu vrijednost kuzminečkej crkvi daju, dakako, iluzionističke zidne slikarije. »I dok su u nekim drugim podravskim crkvama oslikana uglavnom samo svetišta, u Kuzmincu je čitava barokna crkva, od poda pa do stropa i po svodovima, u svetištu i lađi, oslikana iluzionističkim kasnobarokno-klasicističkim slikarijama« – zapisala je A. Horvat.³⁶⁾ Ove freske znalački i monumentalno podupiru unutrašnju arhitekturu građevine. Dapače, adekvatnim sadržajima ove zidne slikarije imaginativno rješavaju postavu glavnog i pobočnih oltara. U svetištu i uglavnom na svodovima lađe barokni je majstor nizom velikih prizora prikazao niz scena iz života mučenika Sv. Kuzme i Sv. Damjana, poznatih maloazijskih liječnika blizanaca, koji su bili pogubljeni zbog širenja kršćanstva 303. godine u vrijeme rimskoga cara Dioklecijana. U središnjem dijelu svoda lađe nalaze se i četiri medaljona s likovima evanđelista, a cjelokupne kompozicije slikarija prate uobičajeni kasnobarokni ukrasi i druga, mahom vrlo imaginativna, likovna rješenja, koji daju dojam i intime i monumentalnosti istovremeno.

Glavni oltar također je uglavnom riješen kompozicijom zidnih slikarija, sa središnjom slikom Sv. Kuzme i Damjana. Ova zidna slikarija već je više od jednoga stoljeća »prekrivena« slikom na platnu Sv. Kuzme i Damjana, koju je nabavio (od zasad nepoznatog majstora) kuzminečki župnik Pavao Draganec, koji je ovdje službovao između 1862. do 1869. godine.³⁷⁾ I glavni likovi na dva pobočna oltara naslikani su na zidu, pa su i ovdje drveni dijelovi oltara niski (oltar tipa tabernakul) i u funkciji sadržaja zidnih slikarija. Na lijevom pobočnom oltaru naslikana je zidna slikarija Majke Božje, a iznad nje je Sv. Josip sa Isusom, dok se na niskom oltaru nalaze drveni kipovi Sv. Fabijana (lijevo) i Sv. Sebastijana (desno). Desni pobočni oltar slično je riješen: na zidu je iluzionistička slika Sv. Tri Kralja, a iznad i lik Sv. Vida (pa je na Vidovo i prošćenje u Kuzmincu). Na niskom oltaru su i drveni kipovi Srca Isusovog i Srca Marijinog.

Svoj današnji izgled kuzminečka crkva definitivno je zadobila potkraj 19. stoljeća. Od 1850. godine vlasnicima kuzminečkog imanja postaju rasijski vlastelini Inkey, koji otada postaju i dobrotvori župe i njezine crkve, a Kuzminec u novoj upravno-administrativnoj podjeli postaje od 1870. godine i općinsko središte. Zahvaljujući tim promjenama, župna crkva, kapele u ostalim naseljima župe, te pilovi i raspela, valjano se i marljivo održavaju. Tako su, među ostalim, 1877. nabavljene i montirane današnje crkvene orgulje,³⁸⁾ a potkraj stoljeća cijela je crkva i temeljito restaurirana, dok su zaravnati i okolni bedemi kaštela. Ovi su radovi najvećim dijelom obavljeni za vrijeme župnikovanja Mihovila Kovačića (1893.–1914.), a najvjerojatnije u 1894. godini, jer se ova datacija nalazi utisnuta na vrhu portala na ulasku iz crkvene lađe u podnožje kora prema izlazu iz crkve podno zvonika.³⁹⁾ Bila je to i ponešto zakašnjela reakcija na razorno djelovanje potresa iz 1880. godine. Konačno, od 1914. do 1916. godine zagrebačka firma Koch-Marinković na svim je prozorima postavila secesijske vitraje (nepoznatog autora), koji su zanatski solidno izvedeni, a predstavljaju prizore iz Isusova života. U vrijeme župnikovanja Lava pl. Rubellija (1914.–1932.), osim spomenutih vitraja, župne građevine, a osobito crkva, bile su primjerno održavane: obnovljeni su tada svi oltari i dio freski, a osobito župni dvor sa svojim sunčanim satom (1931.).⁴⁰⁾

Nakon drugog svjetskog rata na održavanju kuzminečke crkve učinjeno je malo, a i župa je naglom depopulacijom i starenjem pučanstva sve manje materijalno sposobna da održi ovaj vrijedni spomenik. Uz minimalna ulaganja 1950. su popravljene orgulje i crkveni sat, a 1956. elektrificirana je crkva i župni dvor.⁴¹⁾ Kroz gotovo 50 godina i ovaj vrijedni spomenik naše kulture i povijesti ostao je u zapečku interesa društva, gotovo planski izložen propadanju. Tek u posljednje dvije godine, prvenstveno nastojanjem župnika Josipa Peroša, mještana Kuzminca i općine Koprivnica, prikupljaju se neophodna sredstva za temeljitiju rekonstrukciju, a već je izvršen i

popravlak većeg dijela krovišta crkve (1990.–1991.). Međutim, najveći dio radova tek treba obaviti, pogotovo na krovištu i u rješavanju vlage u zidovima, te na obnovi poprilično oštećenih slikarija – za to Kuzminec treba neophodnu stručnu i materijalnu pomoć šire zajednice.

3. Župna crkva Sv. Ivana Krstitelja u Koprivničkom Ivancu

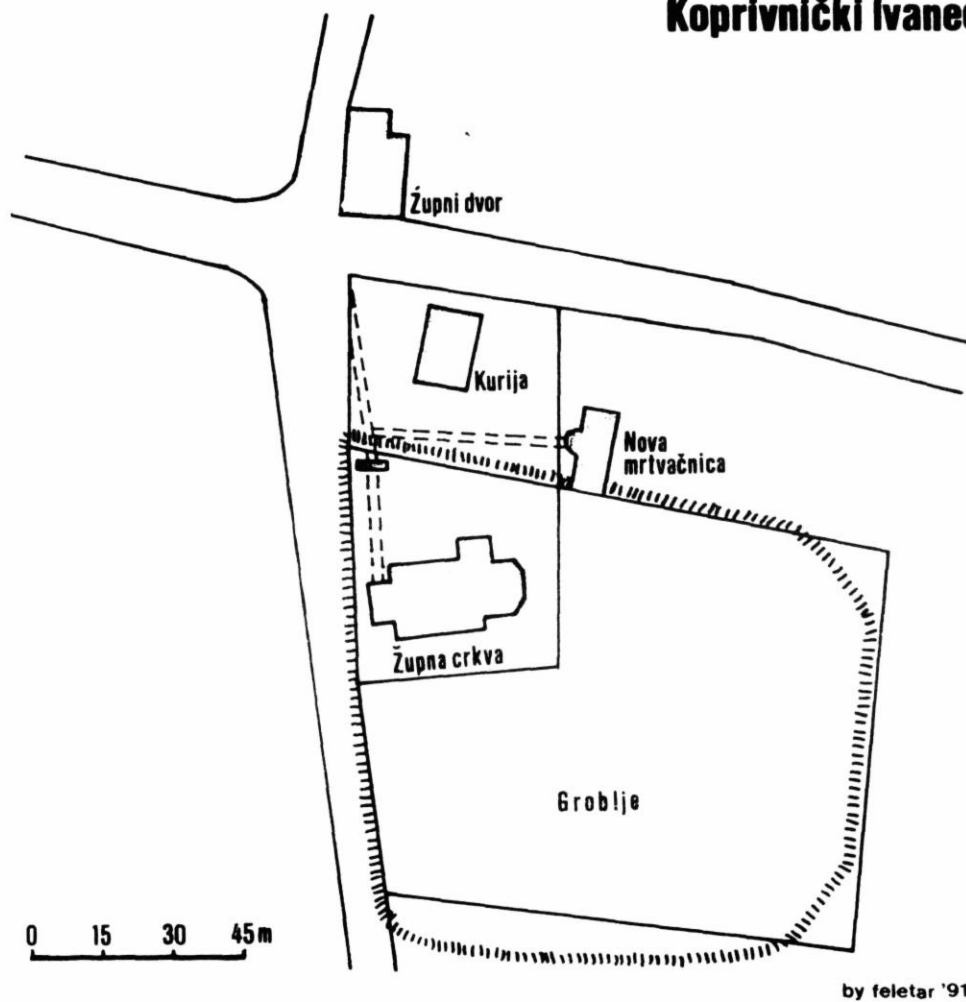
I župna crkva Sv. Ivana Krstitelja u Koprivničkom Ivancu, nekoliko kilometara sjeverozapadno od Koprivnice, pripada među najvrednije spomenike baroka u Podravini, a kao što smo već naglasili ima i neke razvojno-graditeljske istovjetne karakteristike sa župnom crkvom u Kuzmincu. U Koprivničkom Ivancu građevinski sakralni kontinuitet također se može pratiti od kasnoga srednjega vijeka. U mikrolokacijskom pogledu, ivanečka župna crkva ne nalazi se u močvarnom strateškom okruženju, već je bila u nekoliko navrata od 15. stoljeća do danas građena i popravljana na ponešto uzdignutoj točki: nekoliko metara iznad ostalog terena, na jednoj pleistoceno-holocenoj eolskoj pješčano-lesolikoj gredi. U kasnom srednjem vijeku vjerojatno su ovu pješčanu nabrežinu opkoljavale močvare ili čak opkop, a može se pretpostaviti da su opstojali niži zemljani bedemi. Postojanje kaštela na ovom lokalitetu nije dokazano, ali je tu zasigurno bila župna crkva sa cintorom u kojem se nalazilo groblje.⁴²⁾ I Koprivnički Ivanec, s okolnim zaseocima, bio je jedno vrijeme zaseban manji plemićki posjed ili je pak pripadao pod jurisdikciju uprave Vojne krajine u Koprivnici, odnosno kasnije izravno pod Zagrebačku biskupiju i dio pod neke okolne plemićke posjede.

Župa je u Koprivničkom Ivancu opstojala i ranije, ali se zasigurno spominje 1334. godine – Ecclesiae beati Johannis de Cerovicha, pa potom u 1501. – Demetris plebanus sancti Johannis in Cherenycza. Računa se da su osnivatelji i dobročinitelji ove župe bili vlastelini Erdödy. U 15. i 16. stoljeću na ovom se lokalitetu spominje postojanje drvene (gotičke) župne crkve, koja je sredinom 17. stoljeća već potpuno dovršena.⁴³⁾ Nastojanjem župe i vlasti Vojne krajine iz Koprivnice, kamo je i Ivanec pripadao, značajne su promjene uslijedile krajem 17. stoljeća. Stara je crkva bila posve dotrajala, pa je ona 1688. godine srušena, a na njezinom mjestu izgrađena je nova župna crkva također uglavnom drvena.⁴⁴⁾ U znamenitom urbaru, koji je sastavio u odnosu na obveze kmetova župe prema crkvi župnik Juraj Đuričić 1733. godine, temeljitije se opisuje i ivanečka nova župna crkva: to je drvena prostrana građevina, s osobito lijepo izrađenim drvenim tabulatom nad lađom; ipak cjelokupni temelji su od kamena, a i crkveni toranj je od zidana materijala sve do visine crkvene lađe (gornji dio zvonika je bio drven). I župni dvor je tada bio sagrađen od drveća. S obzirom na kasnije navode, te s obzirom na zdepasti izgled donjeg dijela ivanečkoga zvonika s probijenim starinskim strijelnicama, vrlo je vjerojatno da je ovaj dio zvonika izgrađen još daleke 1688. godine i do danas služi svojoj svrsi.⁴⁵⁾

Na temeljima stare drvene ivanečke crkve, u vrijeme procvata baroka i u ovom dijelu Podravine, sredinom 18. stoljeća ovdje je izgrađena nova, današnja župna crkva. Na ulazu u podnožju zvonika postavljena je (kasnije) mala ploča od mramora, koja upućuje na godinu izgradnje: »Biskup Gjuro Branjug – župnik Michael Mikšić, 17anno42. erecta«. Crkva je, dakle, uglavnom dovršena 1742. godine u vrijeme kada je ovdje župnikom bio Mihajlo Mikšić (službovao u Ivancu od 1736. do 1753.), a u kanojskoj vizitaciji iz 1742. godine piše i ovo: »ecclesiae et subsidio Parochiarum sat elegantis formae anno 1742. erecta«.⁴⁶⁾ U župnoj spomenici jasno se navodi da se novoizgrađena crkva naslanjala na stari zvonik, koji je ranije ovdje sagrađen.⁴⁷⁾ Oko crkve i groblja bio je izgrađen idilični barokni cinktor, ali je rastom broja stanovnika župe groblje trebalo biti prošireno 1792., te se opravdano pretpostavlja da je tada

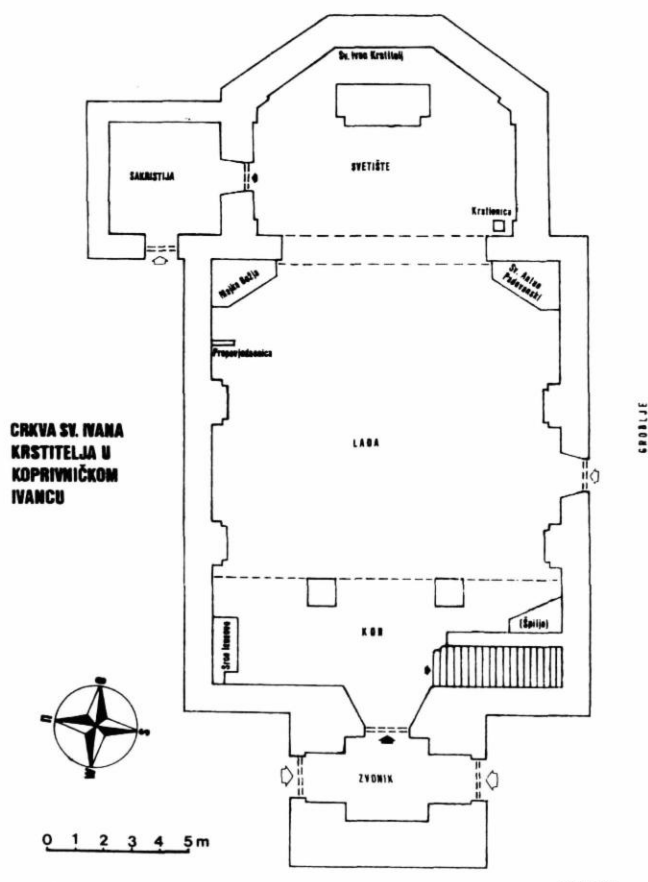
veći dio cinktora srušen. Zvanično je novoizgrađenu crkvu posvetio biskup Maksimilijan Vrhovac tek 1805. godine (župnik je tada u Ivancu bio Ljudevit Frigan).⁴⁸⁾ No, još i tada barokna ivanečka crkva imala je drveni tabulat (svod) nad lađom, a sadašnju veliku boltu dao je sagraditi župnik Adam Žuvić, inače znameniti graditelj orgulja, početkom 19. stoljeća (on je ovdje bio župnikom od 1806. do 1836. godine). Konačno, bakreni (gornji) dio baroknog tornja postavljen je 1844. godine.⁴⁹⁾ Kasnobarokna kurija župnoga dvora izgrađena je 1824. godine, oko crkve još se uvijek nalazi mjesno groblje, a od naznaka staroga cinktora ostao je do danas tek usamljeni nad-svođeni zidani portal.

Koprivnički Ivanec

Mikrolokacijski položaj župne crkve u središtu Koprivničkog Ivanca

Barokna crkva Sv. Ivana Krstitelja u Koprivničkom Ivancu jednostavna je jednobrodna građevina, s prostranom izduženom lađom, koja se nastavlja na vrhu u nešto suženo poligonally svetište. Arhitektonska kompozicija tipična je baroknom graditeljstvu u ovim krajevima u 18. stoljeću, pa tako i dimenzije crkve: građevina je duga 31 i široka 14 metara (vanjske mjere). Sakristija je prizidana sa sjeverozapadne strane svetišta, a zdepasti zvonik nalazi se na dnu crkve, na pročelju prema glavnoj ulici. U desnoj strani svetišta nalazi se visoka barokna krstionica, s kamenim postoljem i drvenim gornjim dijelom koji završava s kipom Sv. Ivana Krstitelja. Suženi prijelaz lađe prema svetištu gotovo liči trijumfalnom luku, a golemu svodnu boltu lađe drže i dva zdepasta boltana stupna pojačanja u zidu. Kor je poduprijet s dva stupa, a u sebi nosi orgulje, koje je 1915. izradio graditelj Josip Brandl iz Maribora (tu su do tada bile stare, izuzetno vrijedne orgulje, koje je izradio župnik Adam Žuvić 1829. godine).⁵⁰ Na kor se ulazi stepenicama s unutrašnjeg podnožja. Glavni je ulaz u crkvu ispod zdepastoga zvonika, koji se nastavlja na lađu prema glavnoj ulici. Kroz zvonik ulazi se i na okolno groblje, a tu je na desnom zidu uzidana i ovelika

Osnovni tlocrt barokne župne crkve u Koprivničkom Ivancu

mramorna ploča s pregledom povijesti župe i crkve (sastavio je i dao uzidati župnik Franjo Brdarić). U crkvu se može još ući i iz sakristije, te izravno na vrata u središtu lađe, od groblja s jugoistočne strane.

Posebna vrijednost ivanečke crkve jesu iluzionističke zidne slikarije, kojima je oslikano svetište. U župnoj spomenici o nastanku freski jednostavno piše: »U sanctuariju budu, u vrijeme izgradnje crkve, naslikane fresco slike od nepoznatoga umjetnika«. ⁵¹⁾ I ovdje, poput crkve u Kuzmincu, radi se o izuzetno vrijednim i imaginativnim kasnobaroknim iluzionističkim zidnim slikarijama, rađenim u tehnici *el secco*. No, u ivanečkoj crkvi oslikano je samo svetište, iako nije isključeno da je bio oslikan i dio lađe, ali su freske kasnije propale ili su premazane novijim naslagama vapna i boja. Najnovija istraživanja (1991.) ukazuju i na takvu mogućnost, iako zbog nedostatka novca istraživanja i eventualna restauracija moraju biti odgođeni za bolja vremena.

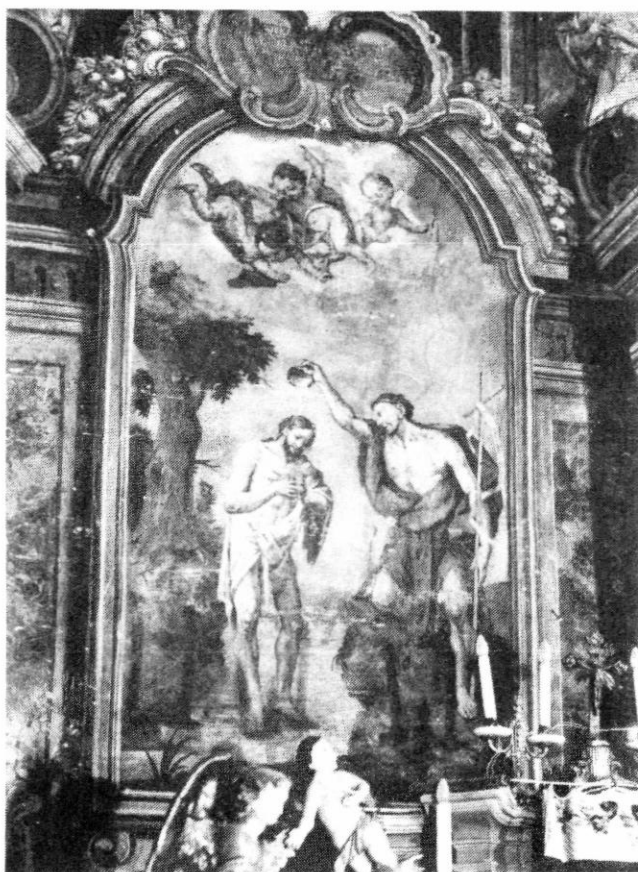
Prema dosadašnjim saznanjima nije posve jasno kada su točno nastale ivanečke iluzionističke zidne slikarije i tko ih je naslikao. Pravu dilemu izazvala je natuknica u župnoj spomenici rkt. župe u Kuzmincu da je i crkvu u Koprivničkom Ivancu oslikao polovicom 18. stoljeća pavlinski redovnik Nikola Bollo, sljedbenik znamenitog

Ivana Rangerera.⁵²⁾ Međutim, istraživači života i rada znamenitog slikara Antona Lerchingera izrijekom tvrde da je upravo on autor ivanečkih freski, te da je svetište ove crkve on oslikao 1768. godine.⁵³⁾ Držimo ovo tumačenje mogućim, iako bi bilo neophodno temeljitije ispitati i životopis Nikole Bolla. Analiza svih elemenata zidnih slikarija u svetištu župne crkve u Koprivničkom Ivancu doista upućuje na majstora Lerchingera, ali također i na Rangerovu slikarsku lepoglavsku školu – što je također logično jer je Lerchinger bio pod Rangerovim utjecajem (ali je to bio i pater Bollo).

Zidne iluzionističke slikarije u prezbiteriju ivanečke crkve upravo skladno rješavaju ukupnu arhitektonsku i likovnu cjelinu glavnoga oltara. Na freskama je prikazana apoteoza Sv. Ivana Krstitelja: na ovećim slikovnim plohama prikazani su detalji iz života ovoga sveca, od rođenja do središnje slike koja prikazuje susret Isusa i Sv. Ivana u svetoj rijeci Jordan, te do smrti ovog mučenika. Na ove zidne slikarije nadovezuje se vrlo skladni glavni oltar kasnobaroknog obilježja iz početka 19. stoljeća. Sve to zajedno dobar je primjer oltara tipa tabernakul kasnobarokno-klasicističkog obilježja, s velikim na zidu naslikanim iluzionističkim retablom i palom, dekoriranim rokoko ukrasima. Ovako urešeno svetište pravi je biser kasnoga baroka u nas i skladno se uklapa u cijeli prostor crkve.⁵⁴⁾

I ostali unutrašnji inventar crkve dosta je vrijedan, a potječe uglavnom iz kasno-baroknog razdoblja. Uz već spomenutu krstionicu iz 18. stoljeća, umjetnički su vrijedna jednokrnlina drvena vrata, koja dijele svetište i sakristiju – to je bolji obrtnički rad s kasnobaroknim oznakama. Dva pobočna kasnobarokna oltara nalaze se na vrhu lađe, u kutovima na prijelazu u svetište, a radili su ih najvjerojatnije tirolski majstori na prijelazu 18. u 19. stoljeće. Središnji drveni kip na lijevom pobočnom oltaru posvećen je Majci Božjoj Svijećnoj, a tu su još i kipovi Sv. Terezije i Sv. Katarine. Na desnom pobočnom oltaru dominira kip Sv. Antuna Padovanskoga, uz kipove Sv. Ivana Nepomuka i Sv. Petra Apostola. Od ovih pobočnih oltara u kulturno-povijesnom i umjetničkom smislu znatno je vrednija nacifrana rokoko propovjedaonica, koja je nastala poslije 1783. godine. To je pravi primjer uspješnog kasnobaroknog kiparstva, s natruhama klasicističkih dekorativnih elemenata, te s ponešto rustičnom plastikom – pogotovo u donjem dijelu propovjedaonice. Lijevo i desno od glavnoga ulaza u crkvu, ispod kora, nalaze se još dva omanja pobočna oltara: Presve-

tog Srca Isusovog tirolske provenijencije, a kreće se u okvirima raznih stilova historizma (s kipovima Isusa, Sv. Sebastijana i Sv. Lovre), te novopostavljena tzv. »špi-lja« – s kipom Majke Božje Lurdske (1958).⁵⁵⁾

Nakon drugoga svjetskog rata i ivanečka crkva bila je uglavnom prepuštena zubu vremena, a tek u novije vrijeme, prvenstveno nastojanjem agilnih župljana i vlč. župnika Vjekoslava Britveca, pristupilo se obnovi najnužnijeg. Tako je, primjerice, crkva 1976. i 1977. godine ponovno ožbukana izvana, a promijenjeni su i žljebovi. Nešto ranije, 1971. godine, izvedena je suvremenija elektrifikacija crkve, a izvršeno je i bojenje unutrašnjih zidova, dok je tek 1988. godine prekruto krovšte uz zamjenu većeg dijela biber-crijepa. Najznačajniji zahvati su upravo u tijeku: riješeno je pitanje zidne vlage s unutrašnje strane i izvršena obnova zidova lađe i dijela svetišta, te zamijenjen dotrajali pod adekvatnom mramornom podlogom. Ovi radovi izvedeni su uglavnom 1990. i 1991. godine, a nastaviti će se i saniranjem vlage izvana i uređenjem vanjskih zidova. U 1991. godini nedaleko crkve stavljen je pod krov i nova mrtvačnica, suvremeno koncipirana ali sa starinskim »štihom«, tako da se skladno uklapa u barokni ambijent okoliša (projekt d.i.a. Zlatka Filipovića). No, najvažnijem problemu u restauraciji ivanečke crkve – obnovi zidnih slikarija u svetištu – koje su dobroano oštećene (a dio stropa s freskama je zbog vlage otpao) – tek se treba pristupiti.⁵⁶⁾

SAŽETAK

Područje koprivničke Podravine gotovo nema do danas očuvanih spomenika iz gotičke stilske epohe, ali zato ovdje imamo pravo obilje baroka. Više je razloga takvom stanju, a najvažnija je smjena građevinskog materijala, jer tek od baroka u Podravini se obilnije koristi cigla i crijep. U članku su razrađeni svi važniji faktori razvoja baroka u Podravini, a dat je i pregled sakralnih baroknih objekata u svim naseljima na području općine Koprivnica – od koprivničkih crkvi iz polovice 17. do sakralnih objekata izgrađenih u podravskim selima do sredine 19. stoljeća.

Barokna župna crkva Sv. Kuzme i Damjana u Kuzmincu pripada među najvrednije spomenike kulture u ovom dijelu Hrvatske. Dat je povijesni slijed gradnje crkve, a također je dokumentirano utvrđeno da je (najvjerojatnije) slikar zidnih slikarija, koje obuhvaćaju cijelu unutrašnjost crkve, majstor Anton Lerchinger (oko 1765. godine). Župna crkva Sv. Ivana Krstitelja u Koprivničkom Ivancu nešto je starija (1742.), a znamenita je također po zidnim slikarijama, ali ovdje jedino u svetištu crkve. Računa se da je i ove slikarije oslikao majstor Anton Lerchinger (1768. godine). Slikarije po stilu pripadaju širem značenju znamenite slikarske škole Ivana Rangera iz Lepoglave.

BAROCKISCHE SAKRALBAU IN DER GEMEINDE KOPRIVNICA, MIT BEISPIEL DER PFARRKIRCHE IN KUZMINEC UND KOPRIVNIČKI IVANEC Zusammenfassung

Drautalgebiet Koprivnička Podravina hat heute nur wenige Denkmäler aus der gotischen Epoche. In Gegenteil gibt es hier viele barockische Denkmäler. Erst mit der Barockzeit werden Backsteine und Dachziegel benutzt im dieser Gebiet. In diesem Artickel spricht man über den wichtigsten Faktoren der Barockentwicklung in Podravina. Es wird auch eine Übersicht von allen Barockkirchen in der Gemeinde Koprivnica dargestellt – von der Läufe der 17 bis der Hälfte der 19 Jahrhunderts.

Barokische Pfarrkirche Heiliger Kuzma und Damiani in der Siedlung Kuzminec ist ein der wertvollsten Denkmäler in diesem Teil Kroatiens. In dieser Kirche bedecken die Barockwandmalerei ganze Kirchewände – in dem Schiff der Kirche und in Heiligtum. Diese Wandmalereien hat der berühmte barokische Maler Anton Lerchinger gemalt (um 1765). Pfarrkirche Heiliger Jochan der Täufer in der Siedlung Koprivnički Ivanec ist ein wenig älter (1742). Dort hat der Meister Anton Lerchinger nur den Heiligtum gemalt (1768). Die Wandmalereien in Kuzminec und Koprivnički Ivanec gehören der berühmten barokischer Malschule von Ivan Ranger aus Lepoglava.

B I L J E Š K E

- 1) F. BRDARIĆ: Arhidakonat komarnički 1334.–1934., u knjizi Blaža Magjera »Časti i dobru zavičaja«, Zagreb 1937.; A. HORVAT: O baroku u srednjoj Podravini, Podravski zbornik 3, Koprivnica 1977., str. 226.
- 2) D. FELETAR: Geografski položaj i geomorfološko-pedološka osnovica naseljenosti Podravine do kraja srednjega vijeka, Arheološka istraživanja u Podravini i Kalničko-bilogorskoj regiji, Zagreb 1990., str. 11.–18.
- 3) A. HORVAT, o.c., str. 226.
- 4) A. HORVAT: Između gotike i baroka, Zagreb 1975., str. 78.
- 5) D. FELETAR: Podravina I, Koprivnica 1989.; R. HORVAT: Poviest sl. i kr. grada Koprivnice, Zagreb 1944.
- 6) M. KRUHEK: Tvrđava u Koprivnici – povijesni i tipološki razvoj, Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb 1986., str. 25.–32.
- 7) L. BROZOVIĆ: Grada za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978, str. 68; A. HORVAT: Osvrt na urbanizam Koprivnice, Bulletin Odjela VII. JAZU 2–3, Zagreb 1960., str. 96.–103.
- 8) T. ĐURIĆ, D. FELETAR: Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske, Koprivnica 1991.
- 9) D. FELETAR: Stara rasijska zdanja, Podravski zbornik 2, Koprivnica 1976.
- 10) B. MAGJER: Časti i dobru zavičaja (Novigrad Podravski), Zagreb 1937.
- 11) F. BRDARIĆ: Komarnički arhidakonat . . . , o.c.
- 12) D. KAŠIĆ: Srpska naselja i crkve u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1988.
- 13) M. PLANIĆ-LONČARIĆ: Izgradnja grada Koprivnice do sredine 19. stoljeća, Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb 1986., str. 33.–54.
- 14) P. CVEKAN: Koprivnica i Franjevci, Koprivnica 1989; P. CVEKAN: Slavna Majka Močilska, Koprivnica–Močile 1988; T. ĐURIĆ, D. FELETAR: Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske, Koprivnica 1991.
- 15) R. HORVAT: Koprivničke crkve i kapele – Kronika grada Koprivnice, Hrvatska prošlost 4, Zagreb 1943.
- 16) Prema župnim spomenicima Imbriovca, K. Ivanca i Novigrada Podravskog; A. HORVAT: O baroku u srednjoj Podravini, o.c., str. 220.–226.
- 17) D. KAŠIĆ: Srbi i pravoslavlje u Slavoniji i sjevernoj Hrvatskoj, Zagreb 1967; Stanje sakralnih objekata Eparhije zagrebačke, Glasnik SPC, Zagreb 10. 10. 1982.
- 18) Župne spomenice spomenutih župa; R. HORVAT: Župe u hrvatskoj Podravini, Hrvatska prošlost 2, Zagreb 1941; Sematizam katoličke crkve u Jugoslaviji, Zagreb 1971.
- 19) Prema radovima Dušana Kašića
- 20) Prema spomenicima spomenutih župa, te prema radovima A. HORVAT, R. HORVATA, D. KAŠIĆA i D. FELETARA.
- 21) T. ĐURIĆ, D. FELETAR, o.c., str. 207.–208.
- 22) D. FELETAR: Podravina, o.c., str. 44.–61.
- 23) F. BRDARIĆ: Arhidakonat komarnički . . . , o.c.
- 24) A. HORVAT: Kuzminec, Likovna enciklopedija Jugoslavije, knjiga II, Zagreb 1987, str. 165.
- 25) Liber memorabilium (župna spomenica) u Kuzmincu započeta je 1870. godine, ali se temeljito vodi tek od 1932. godine. Međutim, Franjo Brdarić, međuratni župnik u K. Ivanu, i u ovoj je spomenici ostavio opširan pregled povijesti Kuzminca i okolice. Podaci o zaravnavanju zemljanih bedema oko kuzminečkoga kaštela iznijeti su na 43. stranici ove spomenice, arhiv rkt. župe Kuzminec.

- 26) F. BRDARIĆ (pa i J. BUTORAC) jasno smješta župu Sv. Kuzme i Damjana iz 1334. godine upravo u Kuzminec, iako o tome ima i drugih mišljenja (primjerice, Sematizam Zagrebačke biskupije spominje župu u Kuzmincu tek od 1660. godine – Parochia erecta a. 1660); Liber memorabilium, o.c., str. 4.
- 27) Pogotovo se to spominje iz prijelaza 17. u 18. stoljeće, kada je vlasnikom plemićkog imanja u Kuzmincu bio Ivan barun Makar. Liber memorabilium, o.c., str. 32.
- 28) U župnoj spomenici (str. 39.) jasno piše da je Josip Čurčić »doživio gradnju nove crkve«.
- 29) Liber memorabilium, o.c., str. 70.
- 30) A. HORVAT, o.c., str. 165.
- 31) Liber memorabilium, o.c., str. 38.
- 32) Liber memorabilium, o.c., str. 38; Tko je dopisao ovu rečenicu o Nikoli Bollu, danas je teško utvrditi (rukopis očito nije Franje Brdarića), a nema ni navedenog izvora za ovu tvrdnju
- 33) A. CEVC: Jožef Anton Lerchinger, Likovna enciklopedija Jugoslavije, knjiga 2, Zagreb 1987., str. 186.–187. Lerchinger je živio između oko 1720., a umro je poslije 1792. godine
- 34) A. HORVAT: O baroku u srednjoj Podravini, o.c., str. 220.–226.
- 35) Prema mjerenjima i uvodu, što ga je obavio autor ljeti 1991.
- 36) A. HORVAT; o.c., str. 218.–226.
- 37) Liber memorabilium, o.c., str. 42. Nešto ranije, za župnikovanja Nikole Šillabara (1846.–1862.), na zvoniku je stavljena bakrena kapa
- 38) Godina 1877. zapisana je na pločici prikucanoj na orguljama. Liber memorabilium, o.c., str. 38. i 51.
- 39) Liber memorabilium, o.c., str. 43.
- 40) Liber memorabilium, o.c., str. 43.–44.
- 41) Liber memorabilium, o.c., str. 82. i 92.
- 42) Liber memorabilium (župna spomenica) u rkt. župi Koprivnički Ivanec posebno je bogata jer je ovdje župnikom bio vlč. Franjo Brdarić (od 1917. do 1941. godine) koji je temeljito zapisivao sve što se zbilo, a uz to napisao je i opširnu povijest župe. Liber memorabilium, str. 11., arhiva rkt. župe Koprivnički Ivanec; D. FELETAR: Podravina I, o.c., str. 50.–55.
- 43) F. BRDARIĆ: Arhidakonat komarnički . . . , o.c.; Liber memorabilium, o.c., str. 11.–17.; A. HORVAT navodi da je na ovom lokalitetu postojala kamena (?) srednjovjekovna crkva, koju su razorili Turci (Tatari) 1603. godine. Likovna enciklopedija Jugoslavije, knjiga 2, Zagreb 1987, str. 91.
- 44) Liber memorabilium, o.c., str. 17. Zapisano je da je iz građe ove stare župne crkve i dijela kamena iz njezinih temelja izgrađena 1688. godine kapela Sv. Barbare u Kunovcu. No, ta je kapela bila u 19. stoljeću vrlo trošna, te je na njezinim temeljima 1899. izgrađena sadašnja kunovečka kapela. Liber memorabilium, o.c., str. 79.
- 45) Liber memorabilium, o.c., str. 17.–19.
- 46) Visitaciones archidiaconatus de Camarcha 1741. i 1742., Nadbiskupski arhiv Zagreb; Liber memorabilium, o.c., str. 23.
- 47) Liber memorabilium, o.c., str. 25.
- 48) Liber memorabilium, o.c., str. 35.
- 49) Liber memorabilium, o.c., str. 77. i 237.
- 50) Liber memorabilium, o.c., str. 37.
- 51) Liber memorabilium, o.c., str. 25.
- 52) Za ovim navodom povelj su se i neki autori. D. FELETAR: Podravina I, o.c., str. 234.–235.
- 53) A. CEVC, o.c., str. 186.–187.
- 54) A. HORVAT: O baroku u srednjoj Podravini, o.c., str. 217.–227.
- 55) Prema podacima iz župne spomenice, podacima vlč. ivanečkog g. V. Britveca, te prema uvodu autora u stanje stvari – ljeti 1991.
- 56) Prema podacima vlč. V. Britveca, Crkvenog odbora Koprivnički Ivanec i Odbora za zaštitu kulturno-povijesne baštine općine Koprivnica.

Primljeno: 1992. 6–12